

ОЛІЙНИК А. Ю.,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного
та публічного права
(Київський національний університет
технологій та дизайну)

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.16>

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ ОСОБИ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТТЯ ТОРГІВЛЕЮ

У статті аналізуються поняття та види реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі торгівлі. Досліджено праці окремих авторів, аналіз яких дав змогу запропонувати ознаки та визначення реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею. Під реалізацією конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у сфері торгівлі розуміється втілення конституційних норм та норм законів у реальні суспільні відносини свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі здійснення різних видів торгівлі з метою отримання прибутку, економічних чи соціальних результатів.

Під окремими видами реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею пропонується розглядати: а) оптову; б) роздрібну; в) зовнішню торгівлю. Реалізація конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття оптовою торгівлею є вільною можливістю організації господарських зв'язків між суб'єктами оптового ринку з приводу закупівлі-продажу великих партій товару або комплексу послуг. Видом реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття роздрібною торгівлею є вільний перехід товарів зі сфери обігу у сферу колективного, індивідуального, особистого споживання, тобто стають власністю споживачів. До видів зовнішньоекономічної діяльності у сфері торгівлі можна зарахувати: а) експорт та імпорт товарів; б) міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами; в) організація та здійснення діяльності в галузі проведення торгів, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; г) організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі; г) товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі; д) операції з придбання, продажу та обміну валюти.

Ключові слова: *реалізація, конституційні свободи, підприємницька діяльність, заняття торгівлею, оптова торгівля, роздрібна торгівля, зовнішня торгівля.*

Oliynyk A. Yu. Implementation of the constitutional freedom of a person to engage in entrepreneurial activity in the course of trade

The article analyzes the concept and types of realization of the constitutional freedom of a person to entrepreneurial activity in the process of trade. The works of individual authors have been studied, the analysis of which made it possible to propose signs and definitions of the implementation of a person's constitutional freedom for entrepreneurial activity in the process of trade. Under the implementation of the constitutional freedom of a person to do business in

the field of trade, the implementation of constitutional norms and laws in real social relations, the freedom of a person to do business in various types of trade for profit, economic or social results.

Under certain types of implementation of constitutional freedoms of a person for entrepreneurial activity in the process of trade, it is proposed to consider: a) wholesale; b) retail; c) foreign trade. The realization of the constitutional freedoms of a person for entrepreneurial activity in the process of wholesale trade is a free opportunity to organize economic relations between the subjects of the wholesale market regarding the purchase and sale of large consignments of goods or services. The type of realization of the constitutional freedoms of a person for entrepreneurial activity in the process of engaging in retail trade is the free transition of goods from the sphere of circulation to the sphere of collective, individual, personal consumption, they become the property of consumers. The types of foreign economic activity in the field of trade include: a) export and import of goods; b) international financial transactions and securities transactions; c) organization and implementation of activities in the field of bidding, with the participation of foreign economic activity; d) organization and implementation of wholesale, consignment and retail trade; r) barter transactions and other activities based on forms of countertrade; e) transactions for the purchase, sale and exchange of currency.

Key words: *realization, constitutional freedoms, entrepreneurial activity, trade, wholesale trade, retail trade, foreign trade.*

Вступ. Конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність може розглядатися як процес підприємництва під час здійснення торгівлі. Торговельне підприємництво в літературі досліджують як діяльність у сфері товарного обігу, спрямовану на реалізацію продукції, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує її реалізацію шляхом надання відповідних послуг (торгові дома, оптові бази, підприємства роздрібною торгівлі, діяльність брокера та ін.) [1, с. 11]. Здійснення названої свободи є актуальним предметом дослідження для науки конституційного і господарського права та для практики забезпечення реалізації конституційних норм, що закріплюють названу свободу особи. Залишаються недослідженими окремі питання реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у сфері торгівлі, яким і присвячується ця стаття.

Постановка завдання. Реалізація конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі торгівлі має теоретичне і практичне значення. Аналіз останніх досліджень та публікацій окремих авторів свідчить про те, що реалізація названих свобод у сфері торгівлі передбачає вивчення їх поняття та видів, правових норм, що регулюють конституційну свободу на підприємницьку діяльність особи та практичну її реалізацію в процесі торгівлі. Метою дослідження є реалізація конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею. Відповідно до мети задачами цього дослідження є: а) аналіз останніх досліджень та публікацій різних авторів щодо названої свободи; б) пропозиції ознак та визначення реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею; в) характеристика окремих видів реалізації названої конституційної свободи особи; г) формулювання висновків і рекомендацій щодо названої свободи.

Результати дослідження. Конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність у процесі здійснення торгівлі потребує аналізу останніх досліджень та публікацій окремих авторів. Так, Т. Андросова досліджує світовий та вітчизняний досвід визначення фінансового результату як об'єкта моніторингу на торговельному підприємстві та робить висновок, що фінансові результати подано як результат бухгалтерської оцінки діяльності підприємства, які відображають різницю між відповідними доходами та витратами поточної діяльності підприємства згідно з нормативними положеннями системи обліку [2, с. 200].

Вона вважає, що основні ознаки діяльності підприємств торгівлі – це: а) залучення споживача у відповідне торговельне середовище; б) здатність переконувати залучених споживачів у придбанні продукції у відповідному торговельному підприємстві [3, с. 28]. Отже, на думку Т. Андросової, фінансовий результат на торговельному підприємстві є різницею між відповідними доходами та витратами поточної діяльності підприємства торгівлі, що характеризується власними ознаками.

З. Варналій серед видів підприємницької діяльності розглядає комерційне підприємництво. Його змістом є товарно-грошові та товарно-обмінні операції. У вузькому розумінні комерцію він прирівнює до торгівлі, а комерсанта – до працівника торгівлі. Торговельно-обмінні операції здійснюються у вигляді купівлі-продажу або перепродажу товарів та послуг. Представниками комерційного підприємництва є різні торговельні організації, що продають предмети споживання чи засоби виробництва. Основною передумовою розвитку підприємництва З. Варналій бачить економічну свободу (різновид конституційної свободи). На практиці це можливість розпочати або припинити власну справу, купувати і продавати будь-які ресурси за будь-якою ціною. Це економічна самостійність, економічна відповідальність, економічна рівноправність [4]. Отже, З. Варналій одним із видів підприємницької діяльності розглядає комерційне підприємництво, прирівнюючи його до торговельного підприємства. Як різновид конституційної свободи він досліджує економічну свободу, під якою розуміє змогу особи купувати і продавати будь-які ресурси за будь-якою ціною на власний розсуд.

Н. Власова, досліджуючи економіку торгівлі, показує сутність та особливості розвитку торговельної галузі в сучасних умовах постіндустріального суспільства, глобалізації економічних відносин та інноваційних змін у торгово-технологічних процесах та управлінні окремими підприємствами. Торгівлею називають розвинену форму обміну продуктами праці між окремими виробниками і власниками товарів, що здійснюється в порядку купівлі-продажу. Торгівля як діяльність розвивалася з першого суспільного розподілу праці, коли від землеробства відділилося скотарство. Далі відбувся другий суспільний розподіл праці, тобто з'явилися ремесла, виникли міста і купці, які почали займатися лише купівлею і продажем товарів. Це вже був третій розподіл праці, який виник тоді, коли виробникам стало не вигідно гаяти час на продаж своїх товарів, і вони за певну плату передали цю функцію людям, які спеціалізувалися на її здійсненні. Так з'явилася торгівля як окрема галузь господарювання [5].

Б. Башилов і Д. Кислов розглядають організацію і ведення бізнесу у сфері торгівлі і послуг та вважають, що причини лежать в основі бажання організувати бізнес у сфері торгівлі та послуг і можуть бути різними. Та що б не спонукало людину чи групу осіб, що прагнуть створити свій бізнес у сфері торгівлі, організація такого бізнесу має пройти певні етапи. Автори ставлять за мету познайомити читачів із такими етапами та особливостями кожного з видів бізнесу, дати змогу на основі наведених практичних прикладів сформулювати власну тактику і стратегію розвитку бізнесу у сфері торгівлі [6]. Отже, автори прагнуть на практиці показати можливості реалізації економічної (конституційної) свободи підприємницької діяльності особи у сфері торгівлі.

Н. Краснокутська та співавтори І. Бубенець і О. Чатченко у своїй монографії «Підприємницький потенціал як фактор розвитку торговельних підприємств» досліджують систематизовано накопичений досвід та теоретичне узагальнення щодо визначення сутності підприємницького потенціалу, особливостей та основних факторів, що впливають на його формування в торгівлі, досліджують передумови розвитку підприємницького потенціалу в торговельних підприємствах України, обґрунтовують науково-методичний підхід і систему ключових показників наявності та рівня розвитку підприємницького потенціалу в торговельних підприємствах, визначають особливості внутрішнього підприємницького клімату в підприємствах торгівлі, систематизують базові моделі щодо створення умови для висунення новаторських підприємницьких ідей та обґрунтовують ті з них, які можуть сприяти активізації підприємницького потенціалу в торговельних підприємствах [7].

Н. Савицька та її співавтори (І. Мелушова, А. Красноусов, К. Олініченко, Н. Ушакова) вважають, що сфера торгівлі була історично першою формою підприємницької діяльності, суть якої становив товарообмін. Саме торговельне підприємництво послужило фундаментом, на якому спорудилися усі інші його види, тобто сформувалася ринкова економіка з відповідними типами соціально-економічних систем. Під торговельним підприємництвом вони розуміють первинну, основну ланку сфери торгівлі, її самостійний господарюючий суб'єкт, що створений для закупівлі, реалізації, а також зберігання товарів, надання різного роду супутніх послуг у цілях задоволення потреб ринку та отримання прибутку [1, с. 17]. До сфери торговельного підприємництва належать: а) матеріально-технічне постачання та збут; б) енергопостачання; в) заготівля; г) оптова торгівля; ґ) роздрібна торгівля та громадське харчування; д) продаж та передача в оренду засобів виробництва; е) комерційне посередництво (агентська діяльність) у здійсненні торговельної діяльності; є) біржова торгівля [1, с. 18]. Отже, Н. Савицька та інші автори розуміють під конституційною свободою особи на підприємницьку діяльність у сфері торговельного підприємництва первинну, основну ланку сфери торгівлі, її самостійний господарюючий суб'єкт, що створений для закупівлі, реалізації, а також зберігання товарів, надання різного роду супутніх послуг із метою задоволення потреб ринку та отримання прибутку.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна запропонувати ознаки та визначення реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею. Ознаками названої конституційної свободи особи є такі: а) матеріальні та духовні блага у сфері торгівлі та збут; б) змога купувати і продавати будь-які ресурси за будь-якою ціною; в) втілення конституційних норм у реальні суспільні відносини у сфері торгівлі; г) регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі здійснення різних видів торгівлі (оптова, роздрібна, біржова, посередництво); ґ) метою діяльності є отримання прибутку, економічного чи соціального результату в процесі заняття окремими видами торгівлі.

Будь-які блага варто розглядати як засоби, які здатні задовольняти будь-які людські потреби, іменують їх економічними, які поділяються на матеріальні і нематеріальні. Матеріальними благами називають такі, що використовуються в процесі життєдіяльності людини. Матеріальні та нематеріальні блага у сфері торгівлі розглядають як товар, тобто економічне благо, створене працею та здатне задовольняти потреби особи в процесі збуту. Під нематеріальними (духовними) благами у сфері торгівлі варто розглядати: а) особисті немайнові блага; б) інформацію; в) результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Ознакою реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею є змога особи купувати і продавати будь-які ресурси за будь-якою ціною. Економічною моделлю, що описує процес ціноутворення на ринку, є попит і пропозиція (пропонування). При цьому попит – представлена на ринку потреба в товарах, а пропозиція розглядається як кількість товару, який є на ринку або може бути доставлений на нього [8].

Реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею передбачає втілення конституційних норм, що регулюють названу свободу в реальні суспільні відносини у сфері торгівлі. Серед таких норм варто назвати конституційні норми (ст. 42), норми цивільного (ст.ст. 655–716) та господарського права (ст.ст. 43, 263–282) та ін.

Важливе значення щодо ознак реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею має її регулювання в процесі здійснення різних видів торгівлі. Господарську торгівлю поділяють на а) підприємницьку (комерційну) діяльність, б) непідприємницьку (некомерційну) діяльність. Господарсько-торгівельна діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання в таких формах: а) матеріально-технічне постачання і збут; б) енергопостачання; в) заготівля; г) оптова торгівля; ґ) роздрібна торгівля і громадське харчування; д) продаж і передача в оренду засобів виробництва; е) комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність із забез-

печення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу. Господарсько-торговельна діяльність може виступати як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля [9]. Отже, реалізація конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність здійснюється в процесі заняття такими видами торгівлі: 1) залежно від мети – а) підприємницька (комерційна) діяльність; б) непідприємницька (некомерційна) діяльність; 2) залежно від суб'єктів господарювання – а) матеріально-технічне постачання і збут; б) енергопостачання; в) заготівля; г) оптова торгівля; ґ) роздрібна торгівля і громадське харчування; д) продаж і передача в оренду засобів виробництва; е) комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу; 3) залежно від місця здійснення торгівлі – а) внутрішня; б) зовнішня торгівля.

Ознакою реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею є мета отримання прибутку, економічного чи соціального результату в процесі заняття окремими видами торгівлі.

Таким чином, під реалізацією конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у сфері торгівлі варто розуміти втілення конституційних норм та норм законів у реальні суспільні відносини свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі здійснення різних видів торгівлі з метою отримання прибутку, економічних чи соціальних результатів.

Серед окремих видів реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність в процесі заняття такими видами торгівлі: а) оптова; б) роздрібна; в) зовнішня. Реалізація конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття оптовою торгівлею є вільною можливістю організації господарських зв'язків між суб'єктами оптового ринку з приводу закупівлі-продажу великих партій товару або комплексу послуг. Це придбання і можливе перетворення товарів для подальшої їх реалізації підприємствам роздрібною торгівлі та іншим суб'єктам підприємницької діяльності. Оптова діяльність може здійснюватись у трьох основних організаційних формах: 1) через оптові підрозділи фірм-виробників (у разі використання прямих каналів збуту); 2) через незалежних оптових посередників; 3) через залежних оптових посередників [10].

Одним із видів реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття роздрібною торгівлею є вільний перехід товарів зі сфери обігу у сферу колективного, індивідуального, особистого споживання, тобто вони стають власністю споживачів. Покупці через роздрібну торгівлю оптимально задовольняють свої потреби, а роздрібна торгівля, враховуючи в асортименті побажання покупців, може більше продати товарів і забезпечити собі комерційний успіх. Комерційна робота з продажу товарів у роздрібних торгових підприємствах, на відміну від оптових підприємств, має свої особливості. 1. Роздрібні підприємства реалізують товари безпосередньо населенню, тобто фізичним особам, застосовуючи специфічні способи і методи роздрібного продажу. 2. Торгове обслуговування населення припускає наявність спеціально влаштованих і обладнаних торгових приміщень, пристосованих для: а) якнайкращого обслуговування покупців; б) уміння запропонувати і продати товар кожній конкретній людині; в) здійснення підбору і формування торгового асортименту; г) постійного вивчення й обліку споживчих запитів покупців. 3. Роздрібна мережа, на відміну від оптової мережі, характеризується великою територіальною роз'єднаністю та роздрібненістю, її діяльність можна зарахувати переважно до сфери малого бізнесу. Керівникам роздрібних торговельних підприємств необхідні велика заповзятливість та ініціатива в комерційній роботі з організації продажу товарів населенню, вміння добре обслужити покупців, протистояти конкурентам і забезпечити нормальний прибуток [11].

Зовнішня торгівля є видом реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплює принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у: а) праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки; б) праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які

прямо не заборонені чинними законами України; в) обов'язку додержуватись у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України; г) виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати зовнішньоекономічної діяльності (ст. 2). Пропонуємо доповнити норму ст. 2 Закону (у пункті а) після слова «добровільно» словом «без будь-якого примусу» і далі по тексту. До видів зовнішньоекономічної діяльності у сфері торгівлі можна зарахувати такі: а) експорт та імпорт товарів; б) міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України; в) організація та здійснення діяльності в галузі проведення торгів, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; г) організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках; г) товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; д) операції з придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку (ст. 4) [12].

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, пропонуємо такі висновки і рекомендації. 1. Під реалізацією конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у сфері торгівлі варто розуміти втілення конституційних норм та норм законів у реальні суспільні відносини свободи особи на підприємницьку діяльність під час здійснення різних видів торгівлі з метою отримання прибутку, економічних чи соціальних результатів. 2. Ознаками реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею є такі: а) матеріальні та духовні блага у сфері торгівлі та збут; б) змога купувати і продавати будь-які ресурси за будь-якою ціною; в) втілення конституційних норм в реальні суспільні відносини у сфері торгівлі; г) регулювання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі здійснення різних видів торгівлі (оптова, роздрібна, біржова, посередництво); г) метою діяльності є отримання прибутку, економічного чи соціального результату в процесі заняття окремими видами торгівлі. 3. Окремими видами реалізації конституційних свобод особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею пропонуємо вважати такі її види: а) оптова; б) роздрібна; в) зовнішня. 4. Врахування запропонованих висновків і пропозицій сприятиме вдосконаленню реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність у процесі заняття торгівлею.

Список використаних джерел:

1. Савицька Н.Л. Торговельне підприємництво : навчально-методичний посібник / Н.Л. Савицька, І.Ю. Мелушова, А.В. Красноусов, К.С. Олініченко. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2017. 214 с.
2. Андросова Т.В. Світовий та вітчизняний досвід визначення фінансового результату як об'єкта моніторингу на торговельному підприємстві / Андросова Т.В., Круглова О.А., Козуб В.О. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 194–201.
3. Андросова Т.В. Особливості функціонування підприємств торгівлі в сучасному конкурентному середовищі / Т.В. Андросова, О.Ю. Ляшенко. Харків : ХДУХТ, 2011. С. 26–30.
4. Варналій З.С. Основи підприємництва : навч. посібник. Київ : Знання-Прес, 2002. 239 с.
5. Власова Н.О. Економіка торгівлі : навч. посібник / Н.О. Власова, О.А. Круглова, В.А. Гросул, М.В. Чорна та ін.; за ред. Н.О. Власової. Харків : Світ книг, 2014. 473 с.
6. Кислов Д. Организация и ведение бизнеса в сфере торговли и услуг / Д. Кислов, Б. Башилов. Москва : Вершина, 2006. 264 с.
7. Краснокутська Н.С. Підприємницький потенціал як фактор розвитку торговельних підприємств : монографія / Н.С. Краснокутська, І.Г. Бубенець, О.Є. Чатченко. Харків : «Лідер», 2015. 175 с.

8. Нефьодов Л. Математична модель прогнозування попиту на товари. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Нові рішення у сучасних технологіях. 2012. № 1. С. 27–38.

9. Види торговельної діяльності. URL: http://megalib.com.ua/content/9683_Vidi_torgovelnii_diyalnosti.html

10. Підприємницька діяльність у сфері оптової торгівлі. URL: https://studopedia.su/13_25490_optova-torgivlya-yak-sfera-pidpriemnitstva.html

11. Суть і види роздрібно́ї торгівлі. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 29. Ст. 377. Поточна редакція від 15.08.2020 р.

